

Politikbogen

© Forlaget Columbus og forfatterne 2017

1. udgave, 3. oplag 2017

Forlagsredaktion: Per Henriksen

Grafisk tilrettelægning: Annette Wendelboe Jensen

Omslag: Bodil Mulla

Tryk: Tarm Bogtryk

Printed in Denmark 2017

ISBN: 978-87-7970-380-3

Kopiering fra denne bog kan kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copydan og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Although attempts have been made to contact all copyright holders where known, should there be any unintentional or unavoidable omissions, authentic copyright holders are asked to accept our apologies and are invited to contact Columbus.

Forlaget Columbus

Østerbrogade 54 C

2100 København Ø

Tlf.: 35 42 00 51

Fax: 35 42 05 21

www.forlagetcolumbus.dk

info@forlagetcolumbus.dk

man frem til demokratiets konsolideringsfase, hvor demokratiets DNA siver ud i alle områder af samfundet og de stærke støttekilder til systemet etableres. Ifølge den amerikanske professor Francis Fukuyama er et liberalt demokrati konsolideret, når det er bygget op omkring følgende tre stærke demokratiske institutioner: ²

- *Staten*: Staten akkumulerer og anvender magt til at opretholde og sikre demokratiske rettigheder og værdier. Staten opererer på et demokratisk mandat fra befolkningen og lovgiver og udøver sin magt gennem stærke og demokratisk opbyggede institutioner.
- *Uafhængigt retssystem*: Et stærkt uafhængigt retssystem, der er forankret i en forfatning (grundlov), og som er i stand til at kontrollere statsmagten og sikre, at demokratiske rettigheder ikke overtrædes eller undertrykkes.
- *Demokratisk ansvarlighed over for befolkningen*: Gennem forfatningen (grundlov), frie, lige og åbne valg sikres det, at magten udgår fra befolkningen. Staten og dennes institutioner står så at sige til demokratisk ansvar over for befolkningen.

I den ovenstående beskrivelse kan vi hurtigt få indtryk af, at når et liberalt demokrati først er etableret, så vil det bestå uantastet til evig tid. Men vi ser i disse år tydelige eksempler på, at ikke bare gråzonedemokratierne er udfordret, men at der også rejser sig trusler internt i de liberale demokratier, for eksempel USA, hvor der kan finde alvorlige angreb sted mod nogle af de bærende institutionelle søjler i det liberale demokrati, for eksempel retsstaten. Hvor verden efter 1990 i høj grad så ud til kun at bevæge sig i retning af mere liberalt demokrati, har særligt 2010'erne vist, at det liberale demokrati ikke altid anskues som den bedst mulige af eksisterende politiske styreformer. Presset mod demokratiet kan skyldes en række forskellige forhold, og i dette kapitels afsluttende afsnit forsøger vi at kaste lys over nogle af de udfordringer.

12.6 Er demokratiet den bedste styreform, og er det liberale demokrati under pres?

To spørgsmål trænger sig på her i slutningen af kapitlet. Det første er, om demokratiet er den bedste styreform. Det andet er, hvilke trusler der i øjeblikket eksisterer mod det vestlige liberale demokrati. Hvis vi kigger på det første spørgsmål, kan man på baggrund af dette kapitel få det indtryk, at alle lande burde bevæge sig mod demokrati, og at demokratiet altid er den bedste styreform. Den vestlige fortælling er, at de-

2. Interview med Francis Fukuyama, Stanford University, 27. juli 2016, af Peter Brøndum.

mokratiet er alle andre styreformer overlegent og noget, vi skal stræbe imod. Vi er fra barnsben opvokset i et skolesystem baseret på demokrati, og vi identificerer os med de demokratier, som omkranser os. Derfor ligger det dybt i os, at den demokratiske styreform er den, som bibringer os det gode liv. I figur 12.16 har vi forsøgt at skitsere en række fordele og ulemper ved det liberale demokrati.

Figur 12.16. Fordele og ulemper ved den liberale demokratiske styreform

Fordele ved demokratiet	Ulemper
De fleste mennesker i verden opfatter i dag demokratiet som noget positivt. Dette blev bekræftet af en verdensomspændende undersøgelse blandt 58 lande i perioden 2010-2014. På spørgsmålet om, hvorvidt det er godt at have et demokratisk politisk system, svarede mellem 74 og 97 %, at det var meget eller ganske godt.	Demokratiet kan bruges til at afskaffe demokratiet. Tyskerne stemte Hitler til magten i 1933, og den tyrkiske præsident Erdogan har brugt demokratiet til at afskaffe det.
Over tid leverer demokratiet mere fred, frihed og økonomisk fremgang end politiske alternativer.	Demokratiet er ikke altid nødvendigt for at skabe vækst og velstand. Kina har som autokrati været bedre til at skabe vækst og velstand end for eksempel Indien, som kategoriseres som et demokrati.
Demokratiske stater går ikke i krig med hinanden (den demokratiske fredstese). Ny forskning viser desuden, at borgerkrige forekommer sjældnere i demokratier end i andre styreformer.	Der er ikke belæg for, at demokratier går mindre i krig med andre udemokratiske lande end autokratier. Her kan blot nævnes de vestlige interventioner i Afghanistan, Irak, Mali, Libyen og Syrien.
Forfølgelse af religiøse mindretal og politisk motiveret vold forekommer mindre i demokratier.	Angreb på religiøse og politiske mindretal kan forekomme verbalt i demokratier. Senest har vi set eksempler på dette i USA med Trumps verbale angreb mod indvandrere, handicappede og homoseksuelle.
I et demokrati kan alle komme til orde, og partierne vil forhandle om forskellige løsningsmodeller vedrørende samfundets vigtigste problemer.	Demokratiet kan i nogle tilfælde være ineffektivt og handlingslammet, som vi har set med „vetokratiet“ i USA. Her kan autokratier være meget mere effektive.

Kigger vi på det andet spørgsmål – hvilke trusler der i disse år eksisterer mod den liberale demokratiske styreform – mener mange, at demokratiet er under pres. I 1989 talte den amerikanske politolog Francis Fukuyama om, at vi havde nået historiens endemål, og at det liberale demokrati med frie valg og respekt for fundamentale frihedsrettigheder stod tilbage som den eneste legitime styreform. Men siden dengang synes smilet at være stivnet en anelse.

Den første og meget omtalte trussel mod det liberale demokrati er det såkaldte *post-faktuelle demokrati*. Et demokrati bygger på en fri, fornuftspræget, kritisk og oplysende debat mellem borgere, folkevalgte og medier. Debatten er desuden præget af pluralisme, dvs. at alle stemmer og perspektiver kan komme til orde i forbindelse med en politisk debat (se kapitel 9). Men med fake news, og alternative facts, som vi har set

Figur 12.17. Trusler mod det liberale demokrati.

det i USA, kommer den frie debat under pres. Dette pres skabes på flere fronter. Fake news og alternative facts, som henviser til usande nyheder, kommer til at florere i medierne og deles og spredes hurtigt over mange forskellige medieplatforme, særligt på de sociale medier. Studier viser, at nyheder eller fortællinger med et højt følelsesmæssigt indhold, dvs. historier, som er præget af vrede, angst og frygt, er noget, som der ofte bliver klikket på og delt på de sociale medier. Problemet i denne sammenhæng er blandt andet, at folk kommer til at tage stilling til politiske spørgsmål på et forkert eller manipuleret grundlag.

Den fornyede aktivitet på de sociale medier burde egentlig være en klar styrkelse af den demokratiske samtale mellem borgere, politikere og medier. Men ud over „fake news“ synes en anden udfordring nu at vinde frem på de sociale medier, nemlig den såkaldte *ekkokammer-effekt*, hvor folk, der er enige med hinanden, giver hinanden ret og de andre uret.

En liberalist eller socialist vil råbe ud i ekkokammeret og blive bekræftet i sine forestillinger af ligesindede. Synspunkterne bliver således ikke tilstrækkeligt udfordret, man bliver ikke modsagt, og man bekræftes i sin forestilling om verdens sande tilstand. Det kan føre til en polarisering mellem grupper i samfundet og føre til, at afstandene mellem borgernes holdninger øges. Endvidere ser vi ofte, at uden redaktører på de sociale medier er der en tendens til, at folk skriver de mest uhyrlige og nedsættende ting om hinanden, hvilket får andre personer, som måske havde nogle væsentlige og saglige bidrag til debatten, til at holde sig væk.

Disse ting kan skabe en udfordring i forhold til deltagelsesdemokratiet, som særligt bygger på samtalen. Her vil den polariserede og forvrængede debat ofte køre af sporet og reducere mulighederne for en demokratisk dialog. Men det kan også føre til mistillid til de siddende politikere og til det politiske system, hvilket kan true opbakningen til konkurrencedemokratiet. Ny forskning viser, at populismen næres af den form for retorik, som flourerer på de sociale medier. Hos mange populistiske aktører finder vi en retorik, som er følelsesladet, anklagende, har et fokus på syndebukke og bruger et meget ligefremt og voldsomt sprog, som ofte præsenterer os for simple løsninger. I flere tilfælde går populisterne, i deres ønske om at forene og beskytte natio-

nen og det sande folk fra alle udefrakommende trusler, til *angreb på en række af det liberale demokratis bærende samfundsinstitutioner*, som vi for eksempel har set det i USA og Ungarn med angreb på dommere og de frie medier. Dette kan føre til, at utilfredsheden med det eksisterende politiske system og styreformen stiger og understøtter krav om politisk forandring.

En tredje udfordring for det liberale demokrati er den stigende *ulighed* internt i mange vestlige stater. Millioner af mennesker i henholdsvis arbejderklassen og middelklassen blev ramt meget hårdt af den økonomiske finanskrisen i slutningen af 2000'erne, og mange af disse er slet ikke vendt tilbage til tidligere tiders levestandard. Endvidere er mange mennesker voldsomt frustrerede og provokerede over, at den globale kapitalisme (markedet), skal have så stor indflydelse på, hvordan samfundets goder skal fordeles. Denne fordeling opfattes nemlig som uretfærdig, fordi den kun kommer en meget lille og rig elite til gode. Desuden oplever mange mennesker fremtiden som dystert, fordi globalisering, teknologisering og automatisering samt øget migration vil reducere mulighederne for at bevare og finde arbejde inden for særligt produktionssektoren, men også mange andre sektorer. Dette kan skabe en stor afmagt og få den politiske deltagelse til at falde hos disse grupper. Tendensen understøttes af tillidsmålinger, som viser en faldende tillid til politikerne i Danmark, og i et demokratisk land som USA ligger tilliden til politikere på et nærmest alarmerende lavt niveau.

En fjerde trussel består i den „magtudsivning“ eller „*magtdiffusion*“, som vi behandlede i kapitel 11, hvor magten siver ud af den parlamentariske styringskæde til aktører som medier, magteliter, interesseorganisationer, EU og internationale organisationer. Dette gør de politiske beslutningsprocesser mere uigennemskuelige og stiller det spørgsmål, hvor vi egentlig skal kigge hen, hvis vi er utilfredse med noget, og hvem der har ansvaret. Og står disse aktører overhovedet til ansvar over for befolkningen? Husker vi tilbage på Eastons model i kapitel 1, så var en central pointe i demokratiet netop, at den såkaldte feedback-mekanisme skulle fungere, dvs. at befolkningerne skulle have mulighed for at respondere på politiske forslag, og politikerne kunne så herefter ændre og justere forslagene i tråd med befolkningens ønsker. Men denne feedback-mekanisme (demokratiske kontrol) kan være meget vanskelig at opretholde, hvis magten er diffus og ingen præcis ved, hvor magten er lokaliseret. Magtdiffusionen kan i værste fald føre til, at folkevalgte repræsentanter igen og igen skuffer deres befolkninger, hvilket forstærker frustrationer og utilfredsheden med den liberale demokratiske styreform.

Endelig er der den udfordring, som vi har kaldt overvågning og indskrænkninger i den private frihed. Denne udfordring hænger sammen med den lange række af overvågningstiltag, blandt andet anti-terrorlovgivning, som er blevet iværksat i kølvandet på de mange terrorangreb, som i disse år rammer Europa. Senest har vi set en bølge af angreb i England (Manchester og London) i foråret og sommeren 2017. Med disse anti-terrorlovgivninger har mange vestlige regeringer gravet sig dybt ind i borgernes privatliv på flere fronter. Vi borgere overvåges, når der surfes på nettet, tales i telefon, når vi går rundt i det offentlige rum (kameraer hænger mange steder i det offentlige rum), skriver på den sociale profil osv. Alt sammen følges og vil blive fulgt, såfremt der er mistanke om noget bekymrende. Det paradoksale i kampen mod terror er derfor, at vi for at beskytte det liberale demokrati mod angreb udefra angriber det liberale demokratiske fundament indefra. Den personlige frihed er ukrænkelig i den liberalistiske optik, hvilket vi beskrev i kapitel 2, hvorfor den liberale demokratiske styreform står med et betydeligt dilemma med hensyn til, hvordan og hvor meget man skal forsøge at beskytte og øge trygheden ved at overvåge befolkningen og lave indgreb i de liberale frihedsrettigheder.

Arbejdsopgave: Diskutér trusler mod det liberale demokrati.

Diskutér, hvorfor det liberale demokrati er under pres i disse år. inddrag i den forbindelse viden om de fem demokratiske udfordringer, og supplér gerne med flere udfordringer. Forsøg afslutningsvis at udarbejde forskellige løsningsforslag til nogle eller alle fem demokratiske udfordringer.

OPSUMMERING

1. Hvad er styreformshjulet?

Styreformhjulet er en konkret måde at gå ud og undersøge et lands styreform på. Der er tre elementer i hjulet. Det første er, om landet har et parlamentarisk eller præsidentielt system. Det næste er at indplacere landet på styreformernes etapekort, som illustrerer, om landet er demokratisk eller autoritært. Det sidste element er at analysere landets forfatning og supplere analysen med mere kvalitative kilder.

2. Hvad er forskellen på parlamentarisme og præsidentialisme?

Den centrale forskel på parlamentarisme og præsidentialisme er, at den udøvende magt (præsidenten) under præsidentialisme er direkte valgt, mens den udøvende magt i parlamentarismen er indirekte valgt i den forstand, at den udøvende magt udgår fra et flertal

i parlamentet eller i hvert fald ikke har et flertal imod sig. Herved kobles den udøvende og lovgivende magt tættere sammen i parlamentarismen, hvilket både har fordele og ulemper (se figur 10.2).

3. Hvad er styreformernes etapekort?

Styreformernes etapekort er et forsøg på at illustrere et kontinuum af styreformer lige fra det liberale demokrati til det mest lukkede autokrati. Alle lande vil befinde sig et sted på dette kontinuum, og det, som adskiller styreformerne, er både, om den udøvende magt udgår fra folket, og hvor udbygget de demokratiske friheder i landet er, for eksempel om der er valg mellem flere konkurrerende partier, om der er fri og lige valgret, om styreformen levner plads til politiske friheder, samt om der eksisterer en retsstat i landet.

4. Er verden blevet mere demokratisk eller mere autoritær?

Set over en meget lang årrække er verden blevet mere demokratisk. I dag er cirka en fjerdedel af verdens lande liberale demokratier, og generelt har landene med små skridt bevæget sig i retning af mere demokrati. Dog har vi de seneste ti år været vidne til en bevægelse i mere autoritær retning. Freedom Houses årsrapport fra 2017 bekræfter dette mønster med et tilbageskridt i mange lande. Nogle forskere karakteriserer denne udvikling som den tredje demokratibølges krampetrækninger eller en begyndende tredje modbølge.

5. Hvordan kan vi forklare overgangen fra én politisk styreform til en anden?

Der er flere forskellige forklaringer på, hvorfor én politisk styreform ændrer sig til en anden. Både civilsamfundet, staten og markedet kan deltage i de politiske transitionsprocesser, som leder mod øget demokrati. Placerer man de politiske styreformer på en styreformernes J-kurve mellem stabilitet og åbenhed, vil man kunne se, at autokratier kan være ganske stabile politiske styreformer. Dog er de mest stabile og åbne styreformer det liberale demokrati og polyarkiet.

6. Hvorfor er den demokratiske styreform under pres?

Det liberale demokrati rummer en lang række styrker, men det er også tydeligt, at denne politiske styreform i disse år står over for en række udfordringer. Disse udfordringer synes blandt andet at komme fra: overvågning og indskrænkelse i den personlige frihed, magtdiffusion, ulighed, postfaktuelle-demokrati og angreb på samfunds bærende institutioner.

Forslag til videre læsning

- *J-curve, why nations fail* af Ian Bremmer, Simon & Schuster paperbacks, 2007
- *Thinking about democracy. Powersharing and Majority Rule in Theory and Practice.* Lijphart, Arend, 2008. Routledge
- *Tænkepause: Demokrati* af Svend-Erik Skaaning. Aarhus Universitetsforlag, 2017
- *Democracy and democratization: Processes and prospects in a changing world.* Georg Sørensen. 2008. Westview Press.